

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Bakalářská práce

**Sociálně právní ochrana dětí a výkon agendy v rámci
obce s rozšířenou působností**

František Geiger

© 2012 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra práva

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Geiger František

Veřejná správa a regionální rozvoj - k.s. Klatovy

Název práce

Sociálně právní ochrana dětí a úkon agendy v rámci obce s rozšířenou působností

Anglický název

Social and legal protection of children and performance agenda within the municipality with extended powers

Cíle práce

Cílem práce je poukázat na výkon agendy sociálně právní ochrany dětí v praxi, její legislativní úpravu, vymezení kompetencí sociálních pracovníků + kumulaci dalších agend, výkonu práce v terénu apod.

Metodika

Mezi teoretická východiska patří: V práci půjde o komplexní "celostní" pojetí agendy sociálně právní ochrany dětí, vymezení role sociálních pracovníků a kurátorů pro mládež při výkonu jejich práce.

Harmonogram zpracování

Nástin osnovy: Úvod

- Historický vývoj sociálně právní ochrany dětí
- Ukotvení práce sociálního pracovníka v oblasti legislativy
- Metody sociální práce
- Dilemata v sociální práci
- Role sociálních pracovníků
- Kompetence sociálních pracovníků a kurátorů pro mládež
- Terénní sociální práce v rámci SPO
- Mýty o roli sociálních pracovníků
- Závěr

Rozsah textové části

30 - 40 stran

Klíčová slova

apod., např., SPOD, zák. č.,

Doporučené zdroje informací

Matoušek, O. a spol.: Sociální práce v praxi. Portál, Praha 2005

Asociace vzdělavatelů v sociální práci: Sociální práce. MPSV, Praha 2007

Jude. Věra Novotná, Judr. Eva Burdová: Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Linde, Praha 2007

Prof. PhDr. Zdeněk Matějček: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Portál, Praha 1994

Říčan, P. Stuchlík, J.: Teorie Case managementu. Výukový model Komunitní psychiatrie, Projekt Matra III.

Matoušek, O.: Metody a řízení sociální práce. Portál, Praha 2003

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003

Zákon o rodině č. 94/1963

Vedoucí práce

Blažíček Jan, JUDr.

Termín odevzdání

březen 2012

JUDr. Jana Borská
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.
Děkan fakulty

V Praze dne 8. 11. 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci " Sociálně právní ochrana dětí a výkon agendy v rámci obce s rozšířenou působností" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 9.3.2012

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval JUDr. Janu Blažíčkovi za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Sociálně právní ochrana dětí a výkon agendy v rámci obce s rozšířenou působností

Social and legal protection of children and performance agenda withing the municipality with excended powers

Souhrn

Bakalářská práce se zabývá pohledem na výkon sociálně právní ochrany dětí v rámci obce s rozšířenou působností. V práci jde o celostní pojetí této agendy, analýzu dostupné literatury. Práce pojednává o složitosti agendy, jejích specifikách, legislativní úpravě, jsou zde vymezeny kompetence sociálních pracovníků, terénní sociální práce, řešení některých dilemat a metody sociální práce. Snahou bylo poukázat na složitost a specifčnost tohoto oboru.

Summary

Bachelor paper deals with a view of social and legal protection of children within a municipalities with extended powers. There is a solid conception of this agenda in this Bachelor paper and available literature anylysis. The dokument deals with the agenda complicity, its spesifics, the legislative conception, social workers competences are defined as well as field social work, some dilemmas solutions and social work methods. The goal was to schow the complicity and specificity of this discipline.

Klíčová slova: dilemata, mýtus, obecní úřad s rozšířenou působností, sociální práce, sociální pracovník, sociálně právní ochrana dětí

Keywords: dilemmas, myth, municipality with extended powers, social work, social worker, social and legal protection of chidren

Obsah:

OBSAH:	7
ÚVOD	8
Teoretická část	
1. HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNĚ- PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	9
2. UKOTVENÍ PRÁCE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V OBLASTI LEGISLATIVY	12
2.1 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	13
2.2 ORGÁNY VYKONÁVAJÍCÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ	17
3. METODY SOCIÁLNÍ PRÁCE	19
3.1 SOCIÁLNÍ PRÁCE S JEDNOTLIVCEM (CASEWORK).....	21
3.2 SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINOU	21
3.3 SOCIÁLNÍ PRÁCE SE SKUPINOU	22
3.4 SOCIÁLNÍ PRÁCE S KOMUNITOU	23
4. DILEMATA V OBLASTI SOCIÁLNÍ PRÁCE	24
4.1 DILEMATA VYPLÝVAJÍCÍ Z POMÁHAJÍCÍHO VZTAHU	25
4.1.1 <i>Hranice mezi pracovníkem a klientem</i>	26
4.2 DILEMA VE VZTAHU K INSTITUCÍM.....	27
4.3 DILEMA KLIENT A SPOLEČNOST.....	28
5. ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA	30
6. KOMPETENCE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A KURÁTORŮ PRO MLÁDEŽ	32
7. TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE V RÁMCI SOCIÁLNĚ- PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	35
8. MÝTY O ROLI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	38
Praktická část	
9. ILUSTRACE PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ	41
9.1 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1: RODINA A NEZLETILÉ DĚTI	41
9.2 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2: DAVID	42
9.3 PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3: ANDREA	43
9.4 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ	44
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	46
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRAŇIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ	48

Úvod

Tématem zadání bakalářské práce je Sociálně právní ochrana dětí a výkon agendy v rámci obce s rozšířenou působností.

Toto téma bylo zvoleno z důvodu specifčnosti a složitosti tohoto oboru, dále ze zkušenosti vykonávané praxe na odboru sociálních věcí, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Práce sociálních pracovníků bývá velmi často podceňována. V posledních letech dochází k časté medializaci některých případů týkajících se této problematiky, nicméně jedná se ve většině případů o medializaci negativní, často dochází k předávání neúplných informací vytržených z kontextu.

Sociálně-právní ochrana dětí má v oblasti veřejného práva svoje poslání, které je vymezeno v řadě zákonů a mezinárodních dokumentech. Z pohledu ústavních principů se jedná zejména o Listinu základních práv a svobod a Úmluvu o právech dítěte.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí řeší složité situace dětí na území České republiky, dětí- cizinců, dětí, které byly protiprávně přemístěny do ČR nebo naopak byly protiprávně přemístěny do ciziny.

Existuje mnoho právních předpisů, které upravují ochranu dětí v různých životních situacích, zdokonalují ochranu dětí za předpokladu, že s nimi instituce a další příslušné orgány pracují a správně je ve vzájemných souvislostech aplikují.

Sociálně-právní ochrana představuje soubor opatření a nástrojů, které je zapotřebí používat ve správnou chvíli, včas, účelně a s vědomím, že základním principem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte.

V teoretické části půjde o analýzu dostupné literatury, dále půjde o celostní pojetí agendy vykonávané v rámci sociálně-právní ochrany dětí. V praktické části zmíníme ukázky případových studií, které pojednávají o rozmanitosti práce sociálních pracovníků.

Cílem práce je poukázat na specifika a složitost vykonávané agendy, její legislativní úpravu, vymezení kompetencí sociálních pracovníků, práce v terénu, kumulaci dalších agend, řešení některých dilemat atd. V práci bylo čerpáno z vlastních zkušeností vykonávané praxe a stávajícího zájmu o danou problematiku.

1. Historický vývoj sociálně- právní ochrany dětí

Historie sociálně-právní ochrany dětí sahá zhruba sto padesát let nazpět.

K počátku zákonných úprav začalo docházet v polovině 19. století, kdy vznikla tzv. chudinská péče.

Chudinská péče navázala na dobročinnost jednotlivců, kteří jí rozvíjeli na základě etických motivů. Později chudinskou péči poskytovali různé soukromé instituce, církve a její řády. Chudinská péče se stala tzv. „ochrannou sítí“ pro ty případy, které nebylo možno řešit jiným způsobem.

V období vývoje průmyslové revoluce, po zrušení nevolnictví a po zrušení roboty docházelo k odlivu venkovského obyvatelstva z tradičního osídlení a jeho migraci do měst a průmyslových center. Tento vývoj má za následek vznik chudoby, morálního ohrožení v podmínkách, kdy se přestaly uplatňovat rodové vazby, sousedské vazby a nebyla zdaleka vytvořena solidarita založená na sounáležitosti jednotlivých skupin obyvatel.

V roce 1863 byl vydán říšský zákon domovský č. 105 říšského zákoníku, na který navázal zemský zákon chudinský pro Čechy z roku 1868 č. 59 zemského zákoníku (novelizovaný 13.5.1896). Tyto zákony byly jedny z prvních opatření veřejné správy ve prospěch sociálně slabých jedinců a vymezovaly chudinskou péči, např. léčení chudých včetně léčení v nemocnicích, výživu a výchovu dětí chudých obecních příslušníků, zařízení pro nápravu zanedbané mládeže.

Charakteristickým znakem chudinství byla podpůrná povaha. Nárok na chudinské zaopatření vznikl teprve tehdy, neměl-li chudý jiný zákonný nárok na potřebné zaopatření. V době vzniku chudinských zákonů byla chudinská péče zajišťována domovskou obcí, která měla být způsobilá za opatření k odstranění všech sociálních nedostatků. Postupem času se však péče o jednotlivé vrstvy sociálně slabých jedinců upravovala zvláštními zákony na účet jiných veřejných institucí, jež mohly daleko lépe a účinněji zabezpečit a učinit opatření lépe než obec.

Podle §26 domovského zákona se za chudého pokládal ten, kdo si nemohl vlastními silami opatřit výživu. Osířelým a opuštěným dětem se v rámci chudinské péče poskytovala náhrada za chybějící péči vlastní rodiny, např. v sirotčincích, dětských domovech, útulcích, pěstounské péči. Již tehdy měla rodinná péče přednost před péčí ústavní. Vycházelo se z poznání, že nejlepším prostředím pro dítě je dobrá rodina. Péče ústavní ochuzuje dítě

o rodinný kontakt, jeho vývoj je tak oploštělý. Zvláště ve velkých ústavech byly tyto nedostatky patrné. Z těchto důvodů se neměly děti umisťovat do ústavů na dlouhou dobu až do zletilosti, tyto ústavy se měly pokládat spíše za diagnostické stanice, z nichž se děti po náležitém šetření duševního i tělesného stavu umisťovaly do řádných rodin. V případě, že to vyžadoval jejich stav, tak byly děti umisťovány do péče odborných ústavů.

Od roku 1904 vznikly „okresní komise pro péči o mládež“. V zastoupení úřadů přijímaly patronaci nad potřebnými dětmi a staraly se o rozdělení příspěvků ze sirotčího fondu, o šatstvo, obuv a stravování.

V roce 1908 byla vytvořena Česká zemská komise pro péči o mládež při Zemské školní radě. Osobnosti, které tvořily tuto komisi byly např. Dr. Engliš, Dr. Kaplan, profesor Čada, Dr. Šámal, profesor Čelakovský, Drtina.

První světová válka přinesla **instituci péči o mládež** mnoho těžkých úkolů. Byly zde statisíce válečných sirotků, nouze a hlad, které ohrožovaly zdravý růst dětí ze sociálně slabých rodin. Byly zde děti zdravotně postižené a morálně narušené. Česká zemská komise otevírala pro tyto děti i tři ústavy ročně.

Po vzniku samostatné Československé republiky vznikly ústřední státní orgány, ministerstva. Z pomocných orgánů se stávaly orgány výkonné, docházelo ke změně jejich názvů. Z okresních komisí péče o mládež se staly okresní péče o mládež a ze zemských komisí se stala zemská ústřední péče o mládež. Územní jednotkou nebyl politický okres, ale soudní okres. Počet okresních péčí o mládež byl 220 v Čechách a 79 na Moravě a Slezsku.

Vedle zemských a okresních péčí o mládež se rozvíjela činnost dalších dobrovolných spolků a zařízení. Bylo nutné zabránit tomu, aby nedocházelo ke křížení práce, aby práce nebyla vykonávána dvakrát a nedocházelo k plýtvání silami a finančními prostředky.

V roce 1921 vydalo Ministerstvo sociální péče jednotné stanovy. **Okresní péče o mládež** byly prohlášeny za organizační střediska péče o mládež v okresech, jiná sdružení a zařízení byla přičleněna jako zařízení sdružená. Okresní péče o mládež poskytovaly ve svých orgánech zastoupení úřadům a soudům, které přicházely do styku se sociální péčí o mládež.

Činnost Okresních péčí byla shrnuta do několika úseků:

- pomoc těhotným ženám a matkám, hlavně svobodným, před porodem a po něm
- právní ochrana a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, dětem z rozvedených rodin
- pomoc opuštěným a ohroženým dětem odkázaným na cizí péči
- pomoc ohroženým dětem ve vlastních rodinách
- prázdninový pobyt, zotavovny
- pomoc mladistvým delikventům
- péče o dorost, poradny pro volbu povolání, útulky pro nezaměstnaný dorost.

V roce 1924 vznikl **Ústřední sociální odbor** a Ústřední sociální úřad v hl.městě Praha. V jednotlivých obvodech vznikly místní sociální sbory a místní sociální úřadovny. Při ústředním sociálním sboru byla zřízena komise péče o mládež.

V roce 1947 byl vydán zákon č. 48/1947Sb., o organizaci péče o mládež, jímž přešly úkoly péče o mládež na okresní a zemské národní výbory. Zákonem byly zřízeny komise okresní péče ve složení pracovníků okresního a zemského národního výboru, odborníci, dobrovolní pracovníci, zástupci odborů, přednosta okresního soudu, okresní lékař, okresní školní inspektor.

Ústředním orgánem se stalo Ministerstvo sociální péče. Zaměstnance okresní péče a zemských ústředí převzal stát do svých služeb (Československá vlastivěda, 1930; Stejskal, 1969; Novotná, 2007).

2. Ukotvení práce sociálních pracovníků v oblasti legislativy

Počátkem padesátých let vešel v platnost zákon č. 69/1952Sb., o **sociálně- právní ochraně mládeže**. Tento přinesl podstatný zásah do ochrany dětí. Zákon zrušil veškerá dosavadní ustanovení o věcech jím upravených a ustanovení jemu odporující. Vycházel z mylných představ, že se změnou politických, hospodářských a sociálních poměrů odpadnou všechny příčiny, pro něž je třeba dětem poskytovat ochranu proti ohrožením, k nimž dochází zejména přímo v rodinách, že všichni občané budou plnit své poslání a chovat se jako odpovědní rodiče svých dětí.

Zákon definoval ochranu jen jako výkon poručenství a opatrovnictví, jako zvláštní ochranu dětí, které nejsou v péči svých rodičů, jako činnost poradní a pomocnou s tím, že stát přispívá na úhradu potřeb dětí, které to potřebují. Zákon přinesl zásadní obrat i v oblasti náhradní rodinné péče, spíše jako ideologické nazírání, než respektující zájem dítěte.

Než vešel v platnost **zákon o rodině** č. 94/1963 Sb., tak tomu předcházelo dlouhé úsilí odborníků v oblasti dětské psychologie, pediatrie a sociální práce dokázat škodlivost dlouhodobého pobytu dítěte v ústavním zařízení. Ústavní pobyt se odrážel na psychickém stavu dětí i na schopnosti vést další samostatný život ve „vnějším světě“ bez zkušeností a prožitků získaných v rodině, bez získaných vzorců chování. Toto se týkalo dětí, které pobývaly v ústavních zařízeních od útlého dětství.

Zákon o rodině otevřel cestu v řadě experimentů zejména v oblasti náhradní rodinné péče, př. tzv. „velké rodiny“ nebo soustředění dětí do dětských vesniček. Tyto snahy dovršil zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Tímto zákonem došlo k ucelení náhradní rodinné péče.

V roce 1975 byl přijat zákon č. 121/1975 Sb., o **sociálním zabezpečení**. Tento zákon upravil vedle důchodového zabezpečení též sociální péči o různé skupiny obyvatel. Do této úpravy byla zahrnuta o sociálně-právní ochrana dětí jako jedna ze služeb sociální péče. Podrobnější úpravy přinesly navazující předpisy, zákon č. 129/1975 Sb., o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení a k němu byla vydaná prováděcí vyhláška. Tyto úpravy poté nahradily další předpisy a prováděcí vyhlášky.

Nutno říci, že před platností zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, to lze charakterizovat tak, že do té doby činnost orgánů ochrany dětí upravoval zákon

o rodině a předpisy o sociálním zabezpečení. Tento stav byl velmi neuspokojivý, neboť neodpovídal potřebám, zájmům a ochraně dětí v rozvíjející se společnosti.

Usnesení vlády č. 1/1995 uložilo oddělit úpravu poměrů a ochrany dětí v předpisech, které měly povahu soukromoprávní do úpravy povahy veřejnoprávní.

V tomto ohledu **bylo třeba reagovat** na :

- zvláštní ochranu dítěte obsaženou v Listině základních práv a svobod;
- mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána, zejména na Úmluvu o právech dítěte a na mezinárodní dokumenty, které se vztahují k postavení dítěte;
- nové společenské jevy, zejména násilí, různé formy závislosti, týrání svěřené osoby, vliv médií apod. (Novotná, Burdová, 2007).

2.1 Sociálně-právní ochrana dětí

„Sociálně-právní ochrana dětí je v právním předpisu upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména

- a) *ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) *ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) *působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“* (Novotná, Burdová, s.17)

Zákon představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na svobodu myšlení, na rodičovskou péči atd. Zákon tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, je upraven v různých právních odvětvích a právních předpisech. Toto je předmětem činnosti celé řady orgánů právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte se dále promítá do oblasti rodinně právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní a trestní. Je zřejmé, že nelze tuto právní ochranu zahrnout do jednoho právního předpisu. Sociálně-právní ochrana tak určuje vztah demokratického státu a jeho orgánů k rodině a dětem a k výkonu rodičovské zodpovědnosti. Zákon respektuje principy fungování rodiny a sice právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti. Zásah do soukromí a rodinného života je možný teprve tehdy, jestliže rodiče nebo zodpovědné osoby o to požádají, nebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat (Novotná, Burdová, 2007).

„Pro účely zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba. Sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje dítěti na území České republiky

- a) má trvalý pobyt*
- b) má podle zvláštního právního předpisu upravující pobyt cizinců na území ČR povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů,*
- c) podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území ČR*
- d) je oprávněno trvale pobývat nebo*
- e) pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území ČR podle zvláštního právního předpisu.*
- f) Sociálně-právní ochrana se poskytuje také dítěti, které nemá povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu po dobu nejméně 90 dnů na území ČR.“*
(Novotná, Burdová, s. 20)

Další nedílnou součástí právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí je zákon č. 218/2003, **o soudnictví ve věcech mládeže**. Tento zákon je poměrně mladý a bylo zapotřebí, aby vznikla právní úprava týkající se dětí a mladistvých, kteří se dopustili protiprávního činu provinění nebo činu jinak trestného.

Trestný čin, který je spáchaný mladistvým se nazývá provinění a trestní čin, který je spáchaný dítětem mladším 15 let se nazývá čin jinak trestný. Mládeží se rozumí děti do 15 let věku, mladistvým se rozumí dítě od 15 let do 18 let věku.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví podmínky trestní odpovědnosti, dále pak účel a ukládání opatření. Ukládání těchto opatření mají přispět k tomu, aby se děti mladší 15 let a mladiství takového jednání zdržovali, aby byla odčiněna společenská újma, která vznikla jejich protiprávním jednáním. Zákon se řídí několika zásadami, mezi které patří zásada individualizace a přiměřenosti opatření, dále pak výchovné působení celého řízení, ochrany soukromí dítěte a mladistvého, rychlosti řízení, ochrany poškozeného, spolupráce všech zúčastněných orgánů.

Jak je již uvedeno, soud pro mladistvé neukládá tresty, nýbrž opatření. Mezi tyto opatření jsou zahrnuty výchovné opatření, ochranné opatření a trestní opatření.

Výchovné opatření má působit jako prevence páchaní dalšího protiprávního jednání, patří sem:

- dohled probačního úředníka
- probační program
- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou.

Smyslem **ochranného a trestního opatření** je kladné ovlivnění duševního, morálního a sociálního vývoje dítěte nebo mladistvého, patří sem:

- ochranné léčení
- zabránění věci
- ochranná výchova.

Trestní opatření zahrnuje:

- obecně prospěšné práce
- peněžitá opatření
- peněžitá opatření s podmíněným odkladem
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněně.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí spolupracuje v trestním řízení s orgány činnými v trestním řízení, mezi které patří Probační a Mediační služba, Policie ČR, státní zastupitelství a soud.

Obecní úřad s rozšířenou působností a orgán sociálně-právní ochrany dětí má podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže rozsáhlá práva. Obecní úřad má právo na doručení obžaloby, na vyrozumění o hlavním líčení a na doručení rozhodnutí, které se týká mladistvého. Dále má právo činit návrhy, podávat otázky a právo na závěrečnou řeč. Orgán

sociálně-právní ochrany má právo na podávání opravných prostředků ve prospěch mladistvého, ale i pro ti jeho vůli.

Dále má orgán podle tohoto zákona oprávnění, které spočívají v možnosti podat návrh soudu na:

- upuštění od výkonu ochranné výchovy
- změnu ochranné výchovy na ústavní výchovu a naopak
- změnu nebo zrušení výchovných opatření
- propuštění z ochranné výchovy
- podmíněné umístění mimo výchovné zařízení.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí má procesní postavení účastníka řízení, nikoliv opatrovníka dítěte jako v řízení opatrovnickém, roli opatrovníka vykonává v trestním řízení vždy advokát.

Zákon upravuje, který úřad obce s rozšířenou působností a jeho orgán sociálně-právní ochrany dětí je příslušný k projednávání věci. Tímto je vždy orgán podle místa trvalého pobytu dítěte. Toto se týká i pro projednávání přestupků (zákon č. 218/2003 Sb.).

2.2 Orgány vykonávající sociálně-právní ochranu dětí

„Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány, jimiž jsou

- a) ministerstvo
- b) krajské úřady
- c) obecní úřady s rozšířenou působností
- d) obecní úřady
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně

Dále ji zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti
- b) kraje v samostatné působnosti
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem pověřeny.“ (Novotná, Burdová, s. 22-23)

Vzhledem k tomu, že především úřad obce s rozšířenou působností má největší možnost sledovat ochranu práv a tím včasné činit různá opatření se znalostí daného problému a místních podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou zodpovědné za výchovu dětí.

Obec s rozšířenou působností vykonává tuto agendu na území svého správního obvodu. Krajský úřad je nadřízeným orgánem obcí s rozšířenou působností, vedle toho provádí činnost kontrolní a metodickou. Samozřejmě zabezpečuje celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, dále rozhoduje o dělení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany fyzickým a právnickým osobám.

Dalším státním orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí, do jehož působnosti patří péče o rodinu a děti a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně, jemuž přísluší řešení ochrany dětí ve vztahu k cizině. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí je řízen ministerstvem.

Dále agendu sociálně-právní ochrany dětí zajišťují obce v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, tato je zřizována starostou obce s rozšířenou působností. Poradní sbor na úrovni kraje k výkonu náhradní rodinné péče zřizuje hejtman kraje. Poradní orgán na úrovni ministerstva zřizuje ministr práce a sociálních věcí .

Již zmíněná **komise sociálně-právní ochrany** posuzuje jednotlivé případy, týkající se nezletilých dětí a vydává k nim patřičná stanoviska. K jednání komise lze přizvat nezletilé dítě, samozřejmě přiměřené svému věku a schopnostem, rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za výchovu, dále pak zástupce školy, dětského lékaře, zástupce obecní policie, státní policie a další osoby, je-li to účelné k objasnění skutečností.

Obecní úřad je povinen činit opatření a dbát na ochranu života dítěte a jeho zdraví, zajišťovat uspokojování základních potřeb, ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo je narušen jeho zdárný vývoj. Obecní úřad s rozšířenou působností je oprávněn činit nezbytná opatření směřující k ochraně dítěte (zákon č. 128/2000 Sb., o obcích; Novotná, Burdová, 2007).

Nezbytnými opatřeními, které může úřad učinit jsou zejména **podání** návrhu na nařízení **předběžného opatření** dle §76, zákona č. 99/1963, občanského soudního řádu, kdy může být soudem uloženo např., aby bylo výživné placeno v nezbytné míře, dále odevzdání dítěte do péče druhého z rodičů nebo péče toho, koho označí soud. Dalším nezbytným opatřením je podání návrhu na vydání předběžného opatření dle §76a), zákona č. 99/1963, občanského soudního řádu, v případě, že se dítě ocitne bez jakékoliv péče nebo je-li v ohrožení života, či je narušený jeho zdárný vývoj (zákon č. 99/1963, občanský soudní řád).

Mezi další opatření patří podání návrhu na ustanovení poručníka či opatrovníka dítěte, podání návrhu na **nařízení ústavní výchovy** u dítěte, zprostředkování umístění dítěte do azylového zařízení či zařízení okamžité pomoci (zákon č. 359/1999 Sb.).

Úřad obce s rozšířenou působností v rámci výkonu agendy sociálně-právní ochrany dětí podává návrhy na tyto opatření příslušnému okresnímu soudu, který o těchto opatřeních rozhoduje. Orgán sociálně-právní ochrany dětí podává soudu zprávy o výchovném prostředí a celkové situaci týkající se nezletilého dítěte. Ve většině případů má orgán sociálně-právní ochrany dětí postavení role opatrovníka nezletilého dítěte.

3. Metody sociální práce

Vývoj sociální práce vznikl z praktických potřeb společnosti. Jedná se o systematické a organizované činnosti. Současná sociální práce je ovlivněna ideálem dosažení rovných příležitostí, to znamená, že by neměl být nikdo hendikepován v přístupu ke vzdělání a k práci. Postupem času vznikla potřeba odborně vyškolených sociálních pracovníků, což umožňuje studium na různých vyšších odborných školách či vysokých školách. Na pracovištích se začíná uplatňovat supervize. Tlak na seberozvíjení a profesionalizaci je zakotven v Etickém kodexu sociálních pracovníků a nově také v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Matoušek, Šustová 2001; Kodymová 2001).

Sociální práce je disciplínou teoretickou, ale také praktickou, je propojována s řadou jiných disciplín jako je např. psychologie, sociologie, pedagogika, právo, ekonomie, lékařství. Sociální práce má však samostatné místo, řídí se vlastními teoriemi a potupy, které aplikuje v praxi.

Cílem sociální práce je poskytování pomoci lidem v obtížných životních situacích, zabývá se interakcí mezi člověkem a jeho sociálním prostředím. Interakce pomáhá lidem překonat jejich nepříznivé sociální situace, také slouží k ochraně společnosti před vznikem nežádoucích situací a šíření negativních vlivů. Sociální práce je zaměřena na podporu klientů, jedinců, rodin, skupin, komunit. Mezi **hlavní rysy sociální práce** patří jedinečnost, tato vyžaduje specifický přístup ke každému klientovi a komplexnost, to znamená, že každá situace má mnoho dimenzí a vyžaduje řešení např. z hlediska lékařského, právního, ekonomického atd..

Většina pomáhajících profesí se zabývá jen jednou z dílčích překážek životní situace klienta, např. medicína se zaměřuje na zdravotní stav jedince, ale přístup sociálních pracovníků je jiný, neboť předmětem jejich intervence je situace okolo klienta jako celek. Sociální pracovník by se měl zaměřovat na všechny aspekty životní situace klienta (Musil, 2004).

Mezi obecné cíle sociální práce patří následující:

- podpořit schopnost klienta a řešit zvládat problém;
- spojit klienta se systémy, které jim poskytnou zdroje, služby a nové příležitosti;
- zprostředkovatelská činnost;
- rozvíjet a zlepšovat sociální politiku;
- podporovat lidské blaho;
- rozvíjet a využívat výzkum, vědomosti a dovednosti, které podpoří rozvoj praxe sociální práce;
- rozvíjet a aplikovat praxi v kontextu kulturních různorodostí (Zastrow, 2003).

Metody sociální práce jsou definovány jako specifické postupy sociálních pracovníků s cílovou skupinou. Do cílové skupiny lze zařadit jednotlivce, rodinu, skupinu, komunitu. Dle kritérií rozlišujeme tři úrovně sociální práce a sice mikro praxi, mezo praxi a makro praxi.

Mikro praxe je používána pro aktivity , které pomáhají řešit problém jednotlivce. **Mezo praxe** je sociální práce s rodinami nebo skupinami a **makro praxe** se zaměřuje na zlepšování podmínek a změny v celé společnosti (Barker, 2003).

V sociální práci se dále uplatňují principy, mezi které patří:

- a) spravedlnost-** to znamená, že s každým klientem by se mělo jednat tak, aby jeho práva nebyla omezována;
- b) rovnost-** brát v úvahu rozdíly v potřebách klientů, např. potřeby zdravotně postižených osob, se kterými nemůžeme jednat stejně jako se zdravými;
- c) spoluúčast-** zapojení klienta do plánování, koordinace a vyhodnocování služeb, aby služby odpovídaly potřebám klienta;
- d) zplnomocnění-** pomoci klientovi, aby získal větší kontrolu nad svým životem nebo životní situací a současně předcházet závislosti klienta na systémech pomoci (Navrátil, 2000).

3.1 Sociální práce s jednotlivcem (casework)

Metoda **individuální sociální práce** je chápána jako práce sociálního pracovníka s jedním klientem, ale může zahrnovat jak jednotlivce, tak např. pár či rodinu. Důraz je kladen na jednu osobu jako na jednotlivce- individualitu. Sociální práce je uskutečňována při rozhovoru s klientem a to „tváří v tvář“ (Barker, 2003). Rozhovor může být řízený či neřízený, rovněž uplatňujeme metodu pozorování. Pozorujeme jeho chování, postoje, gesta.

Při individuální sociální práci se soustředíme na klienta samotného, zejména na jeho prostředí, ve kterém se pohybuje, na jeho okolí, formální i neformální vztahy. Dále se berou v úvahu klientovy problémy, klient je chápán jako součást systému.

Mezi sociální intervenci sociálního pracovníka a klienta patří poradenství, terénní sociální práce, socioterapie, krizová pomoc (Turner, 1996).

3.2 Sociální práce s rodinou

Rodina je chápána jako skupina lidí, která je spojená pokrevními pouty nebo pouty právních svazků- sňatek, adopce.

Sociální práce s rodinou spočívá v tom, že sociální pracovník nepracuje pouze s jednotlivcem, ale s celou rodinou nebo několika jejími členy. Zásadou při práci s rodinou je dodržování určité neutrality, to znamená, že sociální pracovník by se měl stavět na stranu všech členů rodiny tak, aby neměli pocit, že je některý z členů upřednostňován nebo hodnocen. Při sezení nejde o vnitřní pocit sociálního pracovníka, ale o to, co dává během sezení, rozhovoru členům rodiny najevo. Tento postoj pomáhá sociálnímu pracovníkovi nezaplétat se do konfliktů mezi členy rodiny, udržet si určitý odstup od jednotlivých členů a zaměřit se na to, jaká je situace mezi nimi.

Je také velmi důležité ujasnit si, zda v rodině pracujeme s určitým problémem, např. běžnou krizí v rodině- ztráta zaměstnání, špatná finanční situace, výchovné problémy s dětmi, výkon trestu v rodině, problémy s vývojovými fázemi rodiny (narození dítěte, puberta atd.), v tomto případě zastáváme roli sociálního pracovníka a je vykonávána sociální práce.

V případě, že by se mělo jednat v rodině o práci s poruchou, např. velmi těžká krize rodiny- závislost jejího člena na alkoholu, rodina se členem s duševní poruchou, v tomto

případě by již nebyla vykonávána sociální práce, ale práce terapeutická. Tuto situaci by měl sociální pracovník přehodnotit a popřípadě rodinu doporučit do odborného zařízení, ale i nadále navzájem spolupracovat na vzájemných vztazích a dalších rodinných problémech týkajících se výkonu sociální práce (Shulman, 1999; Kratochvíl, 1998; Gjuričová, Kubička, 2003).

3.3 Sociální práce se skupinou

Sociální práce se skupinou je intervence v sociální práci při setkání skupiny klientů, kteří mají podobné zájmy či problémy a jsou zapojeni do aktivit, které směřují k dosažení jejich cílů. Práce se skupinou se nezaměřuje pouze na emocionální problémy klienta, ale zaměřuje se na vzdělávací aktivity, výměnu informací, rozvoj sociálních dovedností.

Cílem skupinové práce je řešit problémy jednotlivých klientů, poruchy chování jednotlivých členů skupiny. V centru dění je jednotlivec, které své problémy a potíže řeší v rámci skupiny (Barker, 2003).

Mezi základní principy skupinové pomoci patří:

- a) **sdílení informací**- každý člen má určité životní zkušenosti, které mohou pomoci ostatním;
- b) **otevření tabu**- každý člověk má nějaké tabu, úkolem práce se skupinou je toto tabu otevřít a mluvit o něm;
- c) **fenomén „všichni jsme na jedné lodi“**- pocit členů skupiny, že na své problémy nejsou sami, je to motivací ke změně a dodání určité síly;
- d) **rozvíjení univerzální perspektivy**- pomoc chápat určité problémy nebo pocity jako normální a nikoliv jako důsledek svých chyb;
- e) **vzájemná podpora**- členové sdílí společné problémy, proto lépe rozumění pocitům ostatních a mohou poskytnout podporu lépe než sociální pracovník;
- f) **nácvik**- skupina je místo, kde je možné vyzkoušet si nové dovednosti, způsoby chování, komunikace, atd. (Janoušková, 2007).

3.4 Sociální práce s komunitou

Sociální práce s komunitou je považována za metodu směřující k vyvolání změny a podporování změny v rámci místního společenství. Komunitu lze definovat jako lokalitu, kde určitá skupina lidí žije na společném území. Komunitní práci můžeme chápat jako proces pomáhající lidem, aby společnou aktivitou vyřešili problém místní komunity, např. zlepšili podmínky svého života v komunitě.

Cílem komunitní práce je usilovat o sociální změnu, která se uskutečňuje prostřednictvím analýzy sociální situace a utvářením vztahů sociálních pracovníků se členy komunity (Hartl, 1997).

Při vykonávání komunitní práce je klientem celá komunita, potřeby komunity jsou vyjádřeny problémy, které se týkají většího počtu lidí. Jedná se o proces uvnitř komunity, jsou využívány různé možnosti a zdroje. U komunitního sociálního pracovníka se předpokládá znalost a přehled o dalších organizacích a institucích vhodných k řešení problémů.

Rozlišujeme čtyři fáze komunitní práce:

- a) **zjišťování a analýza potřeb**- sledování lokality, včasné odhalení problému, možnost výzkumu;
- b) **plánování**- návržení projektu vedoucího k odstranění nebo zmírnění problémů, aktivity, harmonogram, personální plán, spolupracující organizace;
- c) **realizace**- vlastní činnost, vzájemná spolupráce s ostatními subjekty;
- d) **vyhodnocení, evaluace**- informace o efektivitě projektu, hodnocení pomocí metod , př. dotazníky, průzkumy, revize záznamů (Navrátil, 2000; Janoušková, 2007).

4. Dilemata v oblasti sociální práce

Sociální práce přináší do profesního života sociálních pracovníků řadu dilemat a obtížných rozhodnutí. **Pojem dilema** lze definovat podle slovníku jako nutnou obtížnou volbu mezi dvěma vzájemně se neslučujícími možnostmi.

Sociální pracovník by měl dilema chápat jako neoddělitelnou součást svojí práce, aniž by je vnímal jako nedostatky či selhání. Obtížné volby mezi dvěma vzájemně vylučujícími se možnostmi vyžadují individuální schopnosti jakou je emoční inteligence, schopnost racionálního úsudku, deduktivní myšlení, flexibilita a smysl pro nadhled a zároveň silné profesní ukotvení sociálního pracovníka. Přestože některá dilemata nelze uspokojivě vyřešit, je důležité, aby se s nimi sociální pracovník alespoň psychicky vyrovnal.

Každý z nás je nucen provádět velký počet rozhodnutí, ať už se to týká osobního či profesního života. Neodmyslitelným důsledkem každé volby je zodpovědnost za každé rozhodnutí. V mnoha případech se zodpovídáme sami sobě nebo svým blízkým. V profesním životě je to jiné. Sociální pracovník samozřejmě nenes zodpovědnost za chování svých klientů, je však zodpovědný za to, jaký přístup ke klientovi zvolí, tím ovlivní povahu vztahu nebo jaké a kolik informací klientovi předá.

Sociální pracovníci ve své praxi stojí před rozhodnutím, která mohou mít důsledky pro klienty a jejich okolí, ale také pro organizaci, pro kterou sociální pracovník pracuje a zároveň jí reprezentuje. Sociální pracovník se ocitá v situacích, které je nutí vědomě, ale i nevědomě rozhodovat. Ne vždy jsou možnosti takové, aby bylo rozhodnutí jednoznačně přijatelné a tehdy vzniká dilema.

V řešení dilemat pomáhá sociálnímu pracovníkovi znalost platných legislativních norem, předpisů, hodnot sociální práce, které svou činností uvádí do praxe (Musil, 2004).

4.1 Dilemata vyplývající z pomáhajícího vztahu

Předpokladem úspěšné práce s klientem je vytvoření vzájemného vztahu. Možnosti, jak toho dosáhnout jsou různé. Někdy může mít tento vztah instrumentální neangažovanou povahu. V rámci tohoto přístupu je práce s klientem chápána jako výkon svěřených pravomocí bez osobního zájmu. Ti, kteří tento přístup praktikují, neaspirují na to, stát se partnerem pro klienta, být mu určitou oporou ve složitých situacích, které sám nezvládá. Tento přístup lze praktikovat jen tehdy, pokud jsou známá jasná a zřejmá pravidla. Sociální pracovník obvykle nemívá problém s výkonem své role. Příkladem takové praxe mohou být pracovníci, kdy existuje jasné rozdělení rolí, např. pracovníci vyplácející dávky státní sociální podpory. Legislativa výplatu dávek jasně definuje, hranice mezi pracovníkem a klientem je zřetelná. Neangažovaný přístup umožňuje pracovníkovi zvládat větší množství klientů, tím pádem vyhovuje požadavkům organizace. Je zde vytvářen prostor pro to, aby pracovník vykonával práci s daleko menší zátěží na jeho psychiku, snáze se může soustředit na úkoly, které vyplývají z např. jiných kumulovaných funkcí. V tomto pracovník pracuje podle stanovených pravidel, čímž dosahuje rovného přístupu ke klientovi, a předchází tím porušování vztahových hranic.

K úspěšné spolupráci a navázání vztahu důvěry s klientem přispívá **angažovaný přístup**. Tímto termínem lze chápat pocit smysluplnosti vykonávané práce, nadšení, zájem, zabývat se problémy konkrétních lidí, ochota pracovat na sobě a reflektovat svoji práci. Angažovaný pracovník má možnost seberealizace, naplnění, osobního růstu, které jsou důležité pro zachování jeho osobní integrity a pro psychohygienu. Na druhou stranu tento přístup může být velmi vyčerpávající, psychicky náročný a často vede k syndromu vyhoření, pokud si sociální pracovník přebírá až příliš mnoho odpovědnosti a pracuje pro své klienty na svůj vlastní úkor. I u angažovaného přístupu je třeba dodržovat určité hranice odstupu, ponechat určité kompetence na klientovi, aby rozvíjel svoji autonomii a tím nevznikla závislost klienta na sociálním pracovníkovi nebo na systému.

Každý z uvedených přístupů ke klientovi ze strany sociálního pracovníka má své výhody i nevýhody. Pracovník může mít dilema, který přístup při práci s klientem zvolit. Toto vždy závisí na mnoha faktorech, mezi které patří např. kultura daného pracoviště, osobní hodnoty a preference, dosavadní zkušenosti, množství klientů a závažnost jejich problémů, kumulované funkce atd. (Kopřiva, 2004; Gojová, 2009).

4.1.1 Hranice mezi pracovníkem a klientem

Aby sociální práce byla efektivní, je zapotřebí mít vymezené jasné hranice vůči svému okolí. **Stanovení hranic** znamená, že jsou zřetelná práva, povinnosti a role jednotlivých subjektů. Při práci se setkáváme s formálními i neformálními vztahy.

Neformální vztahy nám pomáhají získat si důvěru klienta, ale také sociálnímu pracovníkovi otevírají cestu k důvěrným informacím ze soukromí klienta. Klient často vnímá sociálního pracovníka jako svého spojence, který stojí na jeho straně, v důsledku toho se může svěčovat se skutečnostmi, které by v jiných podmínkách zatajil. Avšak klienti často mohou žádat překročení hranic ve vztahu k sociálnímu pracovníkovi v oblasti rovného přístupu ke klientům a snaží se získat informace o soukromí sociálního pracovníka, osobní údaje, nabízet drobné služby, často žádají výpůjčku peněz, využívají možnosti zavolat si od sociálního pracovníka aj..

Pokud pracovník překročí tyto hranice profesionálního vztahu, může se stát klienty manipulovatelný, vydíraný, ztrácí svojí autoritu a respekt.

Formální vztah může být založen na bázi důvěry, ale též pomáhá vzájemně respektovat dohodnuté cíle a pravidla spolupráce. Vytváření a udržování hranic ve vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem vyžaduje pevné zakotvení v pravidlech, které pracovník uplatňuje při výkonu své role (Kopřiva, 2004; Gojová, 2009).

4.2 Dilema ve vztahu k institucím

Dilema ve vztahu k institucím vycházejí z postavení sociálního pracovníka a organizace, ve které pracuje jako prostředníka mezi klientem a veřejnou institucí.

Práce sociálních pracovníků je v rámci obce s rozšířenou působností vykonávána spolu s dalšími kumulovanými agendami. To znamená, že například pracovník sociálně-právní ochrany dětí souběžně vykonává agendu kurátora pro mládež, kurátora pro dospělé, protidrogového koordinátora. Při souběhu několika činností může docházet ke konfliktu rolí. **Kumulace funkcí** staví pracovníka do role, kdy se musí rozhodnout, které agendě dá v danou chvíli přednost. Tato situace může pracovníka vystavit dilematu, kolik času a pracovního úsilí může věnovat jednotlivým agendám a je nucen se rozhodovat, která agenda je důležitější. Zároveň může nastat situace, kdy mu nadbytečná administrativa zabere tolik času, že nebude tolik času na přímou práci s klientem, dostatečný čas na práci v terénu, šetření v rodinách apod.

V podstatě je to tomu tak, že pracovník upřednostňuje ty činnosti, které jsou nejnaléhavější, nezbyvá tak čas na systematickou práci s klientem. Nejčastějším problémem je nedostatečný počet pracovníků při zvládnutí množství klientů.

V praxi pracovníka, kdy vykonává kumulované funkce může docházet k situaci, kdy vůči stejnému klientovi pracovník vystupuje v několika rolích, např. otec neplnící vyživovací povinnost a pracovník je zde v roli opatrovníka dítěte, na druhé straně ten samý klient v péči kurátora pro dospělé. Pracovník je zde v roli pracovníka sociálně-právní ochrany dětí a zároveň kurátora pro dospělé. **Křížení těchto rolí** může vyvolávat u pracovníka napětí nebo mohou být překážkou, kdy pracovník nemůže adekvátně s klientem pracovat tak, jak by měl. Pracovník je nucen vybrat si z role tu důležitější. Do vzájemného vztahu se může dostat zájem pracovníka a zájem klienta.

Pracovník v situaci hájí zájmy více stran a tímto se dostává do konfliktních situací a střetu zájmů (Musil, 2004; Gojová, 2009).

4.3 Dilema klient a společnost

Toto dilema vychází z protikladu zájmu klienta a společnosti. Jedná se o případy, kdy činnost klienta je možné chápat jako protispolečenskou nebo takovou, na kterou se vztahuje ohlašovací povinnost.

Pokud se klient dopouští trestné činnosti nebo přestupkové činnosti a sociální pracovník o tom ví, je postaven před rozhodnutí, zda jednání klienta oznámí či nikoliv. Je to stejné, jako v případě, kdy např. sociální pracovník ví o tom, že klient je nositelem vážné nemoci (žloutenka, TBC) a své chování nepřizpůsobuje možným následkům. Pokud pracovník oznámení učiní, vystaví klienta možné represí.

Na jedné straně stojí zájem sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi, kdy při možném oznámení ztratí důvěru klienta, na druhé straně je zájem společnosti, která má potřebu před takovými jednáními chránit. Pokud by pracovník o daných skutečnostech věděl a nepodnikl příslušné kroky, vystavil by se nebezpečí postihu.

Zde je na místě rozhodování pracovníka, zda upřednostní zájem klienta či zájem společnosti. Jeho rozhodování může ovlivnit míra důsledků pro obě strany.

Př. pokud sociální pracovník zjistí, že klient odebírá neoprávněně elektrickou energii ze sítě a toto ohlásí, v rámci represe klient přijde na dlouhou dobu o možnost zajistit chod domácnosti. V takovém případě je společenská ztráta, která vyplývá z klientova jednání méně závažná, než ohrožení zdraví a fungování celé jeho rodiny.

Opačná situace nastává, pokud sociální pracovník vyhodnotí jako mezní situaci, kdy klient (otec do rodiny) upřednostňuje svojí potřebu alkoholu prostřednictvím krádeží v marketech nebo z rozpočtu rodiny na úkor potřeb dětí. Zde je možnost intervence vyčerpána a může nastat situace, že možný pobyt klienta ve vězení v důsledku krádeží může klientovi i rodině pomoci zvládnání alkoholové závislosti.

Jestliže je pracovník s nelegálním jednáním klienta seznámen, klient by měl o této skutečnosti vědět. Zároveň by měl sociální pracovník vysvětlit svojí pozici a informovat klienta o možných následcích jeho jednání. Sociální pracovník je zaměstnancem úřadu, má povinnost takovou skutečnost oznámit dalším institucím.

Postoj a **způsob řešení dilemat** vychází z toho, jaké stanovisko sociální pracovník ke své práci zaujímá. Může jí chápat jako pomoc bližnímu, kdy v popředí stojí zájem klienta, ale také jako službu ve veřejném zájmu a v důsledku toho se bude snažit o minimalizaci společenských rizik. Z těchto důvodů některá dilemata zůstávají neřešena (Klimeš, 2004; Gojová, 2009).

5. Role sociálního pracovníka

Jaká je vlastně role sociálního pracovníka? To je častá otázka. **Role sociálního pracovníka** se v posledních několika letech změnila. Neexistence vysokoškolského vzdělání a degradace sociální práce znemožnila dostatečnou přípravu sociálních pracovníků na dnešní dobu. V současné době vzdělávání sociálních pracovníků probíhá na vyšších odborných školách, vysokých školách. Sociální práce se neustále rozvíjí a specializuje. Požadavky na vzdělání se samozřejmě odrazily i v legislativě, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka. V zákoně je uvedeno, že sociální pracovník by měl mít vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání. Pracovníci, kteří vykonávali činnost sociálního pracovníka ke dni účinnosti zákona, zákon stanoví sedm let na doplnění vzdělání. Pro absolventy středního sociálního oboru je stanovena lhůta deseti let (zákon č. 108/2006 Sb.; sociální práce, 2007).

V různých organizacích se stále ještě očekává, že sociální pracovník bude něco jako administrativní pracovník, dostane vymezenou agendu s předepsanými postupy. Očekává se, že bude komunikovat s klientem tak, aby zajistil potřebné podklady pro rozhodnutí, případně s klientem napíše nějaký návrh. Ve většině případů jde o daleko složitější záležitosti, které vyžadují soustu času a úsilí, např. při přípravě podkladů pro soudní rozhodování o umístění dítěte.

Sociální pracovník by měl zvládat procedurální rozhodnutí, měl by mít odhodlání pomáhat a měl by mít schopnost empatie, to znamená, vcítit se do potřeb toho, komu pomáhá. Další role spočívá v tom, že by se měl chovat také jako zprostředkovatel další pomoci a měl by tuto potřebu rozpoznat, měl by svého klienta též naučit různým dovednostem, např. zásad hospodaření, komunikace v různých institucích apod. Samozřejmě je nutná kontrola, aby byly stanovené určité hranice mezi pracovníkem a klientem, aby s ním nenavazoval osobní vztah. Toto je již zmíněno v kapitole dilemata v sociální práci (Sociální práce, 2007).

Neméně snadnou rolí je také umět posoudit komplexně situaci klienta. **Komplexnost posouzení** spočívá v tom, že problémy klientů jsou propletené, jedná se o potíže různého druhu, např. zdravotní, ekonomické, osobní, vztahové, atd., tyto problémy samozřejmě klientovi brání zvládat běžné záležitosti a životní úkoly.

Další role spočívá v tom, že by měl zvolit vhodný přístup intervence a naplánovat další postup. Různí klienti čelí odlišným potížím nebo různým kombinacím potíží, tímto potřebují zvolit odlišný typ pomoci. Při řešení problémů klienta se může sociální pracovník inspirovat tzv. humanistickým a existenciálním přístupem. Naslouchá, pomáhá, provází klienta a tímto revitalizuje dramaticnost prožitků.

Od kvalifikovaného sociálního pracovníka lze očekávat, že je schopen monitorovat změny situace vyvolané naplánovanou intervencí a s klientem postup intervence pozměnit podle potřeby, př. když se některé potíže daří nebo nedaří zmírnit. Měl by umět vyhodnotit, zda jeho intervence vede k vyřešení situace tak, jak si předsevzal. V tomto případě je vhodná zpětná vazba od kolegů. Lze také v případě, že si neví pracovník rady, předat klienta zkušenějšímu kolegovi, který má více zkušeností. Důležité v sociální práci je také to, včas ukončit intervenci. Řada lidí toto zvládne až po několika letech praxe. Je třeba se naučit, že i práce s klientem dosáhla svého, případně se stává zbytečnou, protože další spolupráce podporuje klienta v závislosti na pomoci. S ukončením intervence může opět pomoci zkušenější kolega.

Sociální pracovník by měl klientovi pomoci překonat potíže plynoucí z ekonomických, zdravotních, sociálních, rodinných, psychických, právních, etnických a dalších okolností jeho života. Měl by znát a využívat pojmy a teorie uvedených oborů, tak, aby rozpoznal jednotlivé faktory sociálního fungování klienta a dokázal určit, které z těchto faktorů je třeba v zájmu klienta změnit. Dále by měl být schopen různé faktory řešit s příslušnými odborníky, kteří se jimi zabývají jako specialisté (lékaři, právníci, psychologové, pedagogové). Sociální pracovník nemůže přebírat kompetence ani jednoho z nich, nemá k tomu příslušnou kvalifikaci.

Musí být však schopen rozpoznat psychické, zdravotní nebo ekonomické problémy klienta a řešit s příslušným specialistou symptomy, které u klienta zaznamenal a co klient potřebuje.

Sociální pracovník by měl být především schopen mít vlastní případy a s klientem samostatně pracovat (Sociální práce, 2007).

6. Kompetence sociálních pracovníků a kurátorů pro mládež

Do **kompetencí sociálních pracovníků** patří výkon samotné agendy sociálně- právní ochrany dětí. Specializovaný pracovník řeší zejména:

- situaci dítěte narozeného mimo manželství, pomoc matce nenarozeného dítěte
- zastupování dětí, které nemohou zastoupit rodiče
- problematiku dětí z neúplných rodin
- nedostatečnou péči o děti a problematiku dětí zneužívaných, zanedbávaných a týraných
- náhradní rodinnou péči
- hmotnou situaci rodiny s nezaopatřenými dětmi
- další účelovou pomoc dětem.

V rámci této péče je sociální pracovník kompetentní k plnění určitých úkolů. U úřadu obce s rozšířenou působností je vedena **základní evidence** a **pomocná evidence** v agendě péče o rodinu a děti, vedení spisu Om a Nom, rejstříků, pomocných rejstříků.

Spisová dokumentace spisu Om (ochrana mládeže) se skládá ze spisového obalu, do kterého je vložen sociální záznam a jednotlivé písemnosti týkající se dítěte a záznamy o úkonech prováděných v rámci sociálně-právní ochrany dětí, to znamená př. záznamy ze šetření, zprávy ze školy, záznamy z jednání s dítětem, rodiči, pěstouny apod. Spisový obal dále obsahuje jméno a příjmení dítěte, datum narození a místo trvalého pobytu. **Sociální záznam** obsahuje místo narození dítěte, místo přechodného pobytu, rodná příjmení rodičů a sourozenců, základní údaje o poměrech rodiny. Jednotlivé záznamy ze šetření obsahují záznamy z jednání s rodiči nebo jinými osobami, musí být čitelné, musí být opatřeny datem a podpisem pracovníka, který záznam učinil, záznamy obsahují pořadová čísla. U dětí svěřených do náhradní rodinné péče (pěstounské péče, do péče budoucích osvojitelů, do výchovy jiné osoby), u dětí v osobní péči poručníka sociální záznam obsahuje kromě jiného základní údaje o osobách odpovědných za jejich výchovu, podobně jako u rodičů (zákon č. 359/1999 Sb.).

Do **pomocné evidence** patří vedení rejstříků Nom, zde se zapisují děti, jejichž záležitosti vyřizuje úřad obce s rozšířenou působností na dožádání místně příslušného úřadu, který má dítě v evidenci. Spis Nom je veden podobně jako spis Om. Mezi další

pomocné evidence patří jednotlivé rejstříky, např. dětí vhodných do osvojení, dětí vhodných ke svěřeni do pěstounské péče, dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, rejstřík dětí, jimž byl příslušný úřad ustanoven poručníkem, u kterých probíhá řízení o určení otcovství a u nichž byl úřad ustanoven opatrovníkem, nad kterými byl stanoven dohled, popř. soudní dohled, dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy, rejstřík dětí s opakovanými poruchami chování, dětí mladších patnácti let podezřelých ze spáchání činu, který by byl jinak trestným činem, rejstřík dětí, u kterých bylo zahájeno trestní nebo přestupkové řízení, dětí ve výkonu trestu odnětí svobody a rejstřík dětí, jejichž rodiče nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění (zákon č. 359/1999 Sb.).

Mezi další kompetence sociálních pracovníků patří **šetření v rodině** a bydliště dítěte, šetření ve škole, na pracovišti, ve zdravotnickém zařízení nebo školském zařízení. Pracovník získává potřebné informace o dítěti a jeho rodině, spolupracuje s jinými státními orgány a obecními úřady. Navrhuje soudu vydání předběžného opatření a umístění nezletilého dítěte do náhradní výchovy. Dle potřeby se účastní výkonu rozhodnutí, které provádí soud.

Dále na základě požadavků soudů **podává zprávy** o výchovných poměrech nezletilých a mladistvých dětí a **navrhuje opatření** ve věcech jejich další výchovy. Sociální pracovníci dále navrhují a provádí výchovná opatření, mezi které patří napomenutí, dohled, omezení a sleduje jejich účinnost. Orgán sociálně-právní ochrany dětí u soudu plní roli opatrovníka nezletilých dětí a hájí jejich zájmy.

Mezi další kompetence pracovníků patří poradenská pomoc rodičům, dětem, těhotným ženám v jejich obtížných životních situacích. Pracovníci provádějí **depistážní činnost** a vyhledávají ohrožené děti. Zprostředkovávají pomoc odborných poradenských, zdravotnických a jiných pracovišť. Sledují vývoj dětí, které byly umístěny do výchovy jiných občanů než rodičů. Ve spolupráci s ministerstvem sociálních věcí a krajským úřadem spolupůsobí při organizaci náhradní rodinné výchovy. **Podávají návrhy** na zahájení soudního řízení ve věcech ústavní výchovy, zbavení nebo omezení rodičovských práv. Sociální pracovníci dále **připravují podklady** pro jednání komise sociálně- právní ochrany dětí, k řízení o výchovných opatření nebo k vedení výchovného pohovoru, podle potřeby se jednání komise účastní. Dále jsou kompetentní k podávání návrhů na zahájení

trestního stíhání rodičů nebo osob odpovědných za výchovu dětí při podezření na spáchání trestného činu proti dítěti. **Zastupují dítě** v postavení poškozeného v trestním řízení. Podávají návrhy na přiznání náhrady škody za poškozené dítě v postavení kolizního opatrovníka orgánům činných v trestním řízení.

Podávají podněty ke zrušení pěstounské péče, návrhy na zahájení soudního řízení ve věcech určení otcovství k nezletilému dítěti. **Spolupracují se zařízeními**, v nichž dítě vykonává ústavní výchovu a dle zákona dítě pravidelně každé tři měsíce navštěvují. V rámci ústavní výchovy pracovníci spolupracují s rodiči dětí umístěných mimo domov a snaží se udržovat kontakt mezi rodičem a dítětem a nadále pracovat na jejich vzájemném vztahu. Úřad obce s rozšířenou působností a její pracovníci sociálně-právní ochrany dětí evidují občany vhodné stát se osvojiteli a děti vhodné do náhradní rodinné péče. V rámci této agendy prošetřují poměry občanů vhodných stát se osvojiteli a pěstouny. Spolupracují s neziskovými organizacemi, charitativními a jinými organizacemi. Vykonávají úkony spojené s funkcí opatrovníka nezletilých dětí. Dále **zpracovávají statistické údaje** za vedené agendy, sledují aktuální právní předpisy související se sociálně-právní ochranou dětí (zákon č. 359/1999 Sb.).

Kompetence sociálních pracovníků jsou velmi obsáhlé. Také směřují do oblasti chodu samotné organizace, zejména ve smyslu schopnosti týmové práce, manažerských schopností a plánování. Sociální pracovníci musí znát metody a techniky práce, jejich teoretická východiska a možnosti použití, měli by být ochotni se i nadále vzdělávat a odborně růst (Sociální práce, 2007).

7. Terénní sociální práce v rámci sociálně- právní ochrany dětí

Činnost sociálních pracovníků je charakterizována nejen vykonáváním svojí práce v kanceláři, ale i práce v terénu. Jedná se o návštěvy sociálních pracovníků u klientů v jejich přirozeném prostředí, pohybuje se v soukromí jejich domácností, proniká do intimního prostředí klienta, ale i jeho okolí. Působení pracovníků v terénu označujeme jako **terénní sociální práci**.

Pracovník sociálně-právní ochrany dětí většinou vstupuje do rodiny na základě žádosti soudu, aby bylo prošetřeno výchovné prostředí dítěte, ve kterém se pohybuje. Samozřejmě je celá řada důvodů, proč jít do rodiny, v některých případech přijde klient sám a požádá o pomoc, v dalším případě se může jednat o anonymní sdělení, na základě kterého se provádí šetření v rodinách. Dále je práce v terénu vykonávána na žádost dalších spolupracujících institucí, mezi které patří lékaři a nemocnice, př. narodí-li se dítě nezletilé matce, popř. jsou-li jiné důvody (sociální, ekonomické, atd.), na žádost Policie, Probační a Mediační služby atd..

V některých případech proniknutí do klientova prostředí s sebou nese i určité obtíže, na které musí být pracovník připraven.

Sociální pracovníci provádějí kromě terénní práce na žádost jiné instituce, také práci kontrolní. Mezi základní činnosti sociálních pracovníků patří vyhledávání a kontaktování osob, nezletilých a mladistvých v jejich přirozeném prostředí (přímo v terénu, na ulici, v klubech, restauracích, noclehárnách), toto je nazýváno tzv. depistážní činností, kterou se zabývají zejména kurátoři pro dospělé a kurátoři pro mládež (Matoušek, 2002; Gojová, 2009).

Na kvalitě prvního kontaktu, na navazování další činnosti závisí činnost další práce. Jedná se o důležitý moment v **budování důvěry** mezi sociálním pracovníkem a klientem. Vždy je třeba rozlišit, zda iniciátorem prvního kroku ke spolupráci byl klient sám, či někdo jiný. Pokud se jedná o nevyžádaný kontakt a klient spolupráci odmítá, bere pracovník na vědomí, že jeho aktivity nejsou pomocí, ale kontrolou a mohou mít své opodstatnění pouze v zájmu ochrany zdraví či života zúčastněných osob a nezletilých dětí. Při kontaktu hrají roli i další faktory, mezi které řadíme závažnost klientovy situace, jeho momentální náladu, předchozí zkušenosti aj. (Gojová, 2009).

Při terénní sociální práci je kladen důraz na etické hodnoty. Následné použití **etických zásad** má vliv na kvalitu práce s klientem, od které se odvozuje profesionalita pracovníka. Za profesionála je považován nejen vzdělaný pracovník, ale i ten, který právě tyto etické zásady využívá vůči klientovi i sobě samému. V sociální práci uznáváme jedinečnost každé lidské bytosti, nárok na svobodu, spravedlnost, povinnost odpovědnosti vůči společnosti. V praxi se jedná o vyjadřování respektu ke každému klientovi bez ohledu na společensky nežádoucí charakteristiky, poskytovat mu prostor pro jeho realizaci, prosazovat spravedlivé řešení a podporovat zapojení klienta (Matoušek, 2003).

Terénní práce se řídí několika principy, mezi které řadíme:

1. **princip profesionality a odbornosti-** pracovníci jsou vzdělanými profesionály v oblasti sociální práce, sociální politiky, práva. Dodržují etické zásady, které vycházejí z etického kodexu sociálních pracovníků;
2. **princip správné volby pomoci a kontroly-** správná volba toho, kdy je na místě kontrola a kdy pomoc;
3. **princip předcházení závislosti klienta na pomoci pracovníka-** snaha pracovníka předejít dlouhodobé neschopnosti klienta řešit svojí situaci sám bez pomoci pracovníka;
4. **princip důvěry-** informace o klientovi nejsou poskytovány dalším osobám, netýká se to však informací podléhající ohlašovací povinnosti nebo výkonu práce sociálního pracovníka, klient o tomto principu ví;
5. **princip bezplatnosti-** pracovník nepřijímá ani nevyžaduje od klienta finanční ohodnocení ani dary;
6. **princip zachování autonomie klienta-** spolupráce pracovníka a klienta je poskytována v takové formě, aby se toto neodráželo negativně v životě klienta a neomezovalo to jeho vztahy s blízkými lidmi a nesnižovalo to respekt k jeho osobě;
7. **princip individualizace-** klient je uznáván jako bytost jedinečná, pracovník má na paměti, že každý klient je osobnostně rozdílný a zaslouží si přístup dle jeho potřeb;
8. **princip prostoru k vyjadřování pocitů-** klient by měl mít právo vyjádřit svůj názor a své pocity, včetně negativních pocitů;

9. **princip empatie**- pracovník by měl být schopen vžít se do situace a pocitů klienta a tuto skutečnost poté promítá do svého přístupu ke klientovi;
10. **princip akceptace**- sociální pracovník vnímá klienta jako celek i s jeho slabými a silnými stránkami;
11. **princip nehodnocení klienta**- pracovník by neměl soudit klienta a neměl by mu říkat, že si za vzniklou situaci může sám. Pracovník by měl hodnotit klientovo chování a jednání a jeho postoje k vzniklým situacím (Matoušek, 2003).

8. Mýty o roli sociálních pracovníků

Co vlastně znamená význam slova „mýtus“. Ve slovnících je spojováno s tímto termínem několik významů. **Mýtus** bývá chápán jako epos- bájně vyprávění, za druhé jako vyprávění o božské povaze některých jevů přírody nebo společnosti, za třetí jako blud (Klimeš,1981; Velký, 1996).

Předpokládá se, že význam slova mýtus znamená dotahování reality do podoby ideálu podpořeného alespoň částečnou realizací (Velký, 1996).

Laická veřejnost má o rolích sociálních pracovníků různé představy, očekávání vůči sociálním pracovníkům nejsou vůbec jednoznačná a nejasnost identity sociální práce vyzývá ke vzniku různých mýtů, které ovlivňují českou veřejnost. **Veřejné mínění** např. ovlivňují mediální kauzy, kde roli zlé ježibaby, která krade děti z rodin, hraje sociální pracovník, zatímco hodná teta, bývá označena jako pracovnice Fondu ohrožených dětí přesto, že i ona vykonává sociální práci (Sociální práce, 2007).

„Mezi nejčastější mýty lze označit:

- 1. sociální práce je případová práce (casework);*
- 2. existují dva typy sociálních pracovníků, jedni dohlížejí, zatímco druzí pomáhají;*
- 3. mocnější ve vztahu sociální pracovník/ klient je klient;*
- 4. sociální práce je založena především na intuici sociálních pracovníků;*
- 5. čím více se sociální pracovník drží metodiky, tím je práce kvalitnější;*
- 6. sociální pracovník je vždy zodpovědný za to, jak situace dopadne;*
- 7. sociální pracovník musí mít vždy jistotu při svém rozhodování.“ (Sociální práce, 2007, s.51)*

Většina mýtů je většinou spojována s dohledem nebo kontrolou v sociální práci. První z mýtů se týká inedity sociální práce, jedná se v podstatě o představu, že sociální práce je práce s jednotlivcem. Z hlediska ideálu role sociálního pracovníka nelze sociální práci redukovat pouze na případovou práci. Ukazuje se, že z definic případové práce vyplývá celá řada dalších činností, které přesahují rámec práce s jednotlivcem. Nicméně práce s jednotlivcem v sociální práci dominuje a je spojována s dilematem, zda je možné v sociální práci pomáhat i kontrolovat.

Ve druhém a třetím případě by si měli sociální pracovníci při výkonu své práce uvědomit dvojnásobnost svojí role, měli by být schopni svoji roli objasňovat klientům a měli by rozpoznat, kdy je „zadání“ v rozporu s posláním sociální práce. Svým způsobem jsou sociální pracovníci držiteli určitého oprávnění vykonávat moc. Ne vždy jsou si tohoto vědomi a občas nedokáží reflektovat zdroje moci a její projevy.

Zdrojem moci je profesní poslání kontrolovat a poslání pomáhat. Prostředkem, jak nakládat uvážlivě s mocí je sebereflexe, sebepoznání a soustavné reflektování principů vlastního rozhodování.

Ve čtvrtém a pátém případě lze nalézt protikladné představy o roli sociálních pracovníků. V prvním případě je práce vnímána jako intuitivní činnost a jednání pracovníka se odvíjí od toho, jak to cítí. Ve druhém případě roli lze spojit s byrokratickým způsobem práce, která vychází z představy, že dodržování směrnic a metodiky zaručí kvalitní práci. Cesta, jak se těmto rizikům vyhnout je taková, že je zapotřebí zvolit tzv. uvážlivou pomoc a položit si otázku, zda pracovník věnoval klientovi dostatek pozornosti všem aspektům problémové situace, to znamená, zda situaci posoudil komplexně, dále pak, zda byla poskytnuta přiměřená pomoc s využitím všech metodických prostředků, ale zda zároveň v důsledku jejich použití nedošlo k pochybení.

V šestém případě se někdy pracovníci cítí zodpovědni za to, jak situace dopadne. Kladou si za vinu, že díky nim, např. klienta nechránili před problémem a nezabránili tak určité situaci. Tento pocit může umocnit tlak z okolí. Pracovník by si měl položit otázku, za co je ve své profesi odpovědný. Pokud nechceme klientovi upírat právo volby, měl by to být právě on, kdo by měl mít největší vliv na to, jak jeho situace dopadne. Klient by se měl vázat k volbě řešení, pracovník by měl zodpovídat za kvalitu procesu poskytnuté pomoci.

V posledním, sedmém případě, se např. sociální pracovník trápí otázkou, zda matka zanedbává svoje dítě, či nikoliv, pracovník by chtěl mít jistotu, aby věděl s určitostí zda zasáhnout, či nikoliv. Často svojí nejistotu považuje za své selhání.

V sociální práci je typické, že **nejsou stanovena absolutní pravidla** nebo kritéria, podle kterých by se mělo postupovat. Sociální pracovníci se svojí nejistotou trápí, mají pocit, že práci dělají špatně a nikdy si nemohou být jisti tím, k čemu jejich rozhodnutí povedou. Nelze absolutně vyloučit chyby, lze je pouze redukovat na minimum tím, že posuzování situace pracovníkem bude co nejotevřenější a bude odpovídat kontextu situace.

V sociální práci zkrátka nelze vždy dosáhnout jistoty při rozhodování. Aby se role sociálních pracovníků přiklonila k ideálu profesionála, nepostačí pouhé apely na sociální pracovníky. K vyjasnění identity sociální práce přispěl např. etický kodex sociálních pracovníků, tvorba minimálního standardu vzdělávání v sociální práci, rozvoj teorií a metodik sociální práce, určitá kontrola, kterou garantuje zákon o sociálních službách č. 108/2006 (Sociální práce, 2007).

9. Ilustrace případových studií

Při výkonu sociální práce v rámci oddělení sociálně-právní ochrany dětí byly vybrány tři případové studie, které byly řešeny v rámci obce s rozšířenou působností.

Cílem vybraných studií je poukázat na již zmíněnou specifickou a složitost poskytované sociálně-právní ochrany dětí.

V první případové studii bude zmíněna sociální práce s rodinou a nezletilými dětmi, vývoj případu a důsledky nastalých životních zvrátů a situací.

Ve druhé případové studii bude zmíněn případ, který poukazuje na práci kurátora pro mládež s mladistvým klientem závislým na návykových látkách.

Třetí případová studie poukáže na řešení složitosti případu v rámci mezinárodní spolupráce a řešení problematiky ve vztahu k cizině.

9.1 Případová studie č.1: rodina a nezletilé děti

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí přijalo anonymní oznámení o rodině, ve které by se mělo nacházet šest nezletilých dětí, údajně by zde mělo docházet ke možnému fyzickému a psychickému týrání dětí ze strany otce. Rodina se nacházela v územně správním obvodu daného OSPODu. Po provedeném sociálním šetření bylo zjištěno, že v rodině je skutečně šest dětí ve věkovém rozpětí od dvou do jedenácti let. Jednalo se o čtyři dívky a dva chlapce. Matka dětí žila ve společné domácnosti s otcem dětí, tento však nebyl v rodných listech dětí uveden jako otec. Dále bylo při šetření zjištěno, že rodina nemá dostatek finančního zajištění, neboť matka dětí pobírala pouze dávky státní sociální podpory a otec dětí nepracoval, nebyl veden na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Dalo by se říci, že svým způsobem života na rodině parazitoval. Postupem času a opakovanými šetřeními v rodině vycházelo najevo, že matka dětí je svým druhem fyzicky napadána, tomu všemu byly přítomny nezletilé děti. Zpočátku matka svého druha neustále omlouvala a bránila, zhruba po roce podala na druha trestní oznámení, které poté vzala zpět. Rodina byla sociálními pracovníky pravidelně sledována, ovšem při pokusu o pohovor s dětmi nebylo možné získat jakékoliv podrobné informace. Děti byly velmi uzavřené, semknuté s matkou, odmítaly komunikovat, svého otce obhajovaly. Po několika měsících byl OSPOD upozorněn na to, že děti jsou již několik dní doma samy, bez přítomnosti rodičů či někoho dospělého. Byt byl v tu dobu bez elektřiny, bez vody.

Rodiče dětí neměli dostatek financí na placení těchto služeb. Při vstupu do bytu za účasti policie a sociálních pracovníků bylo zjištěno, že děti nemají co jíst, v bytě nebyly žádné potraviny, všude bylo ohromné množství odpadků. Dle sdělení dětí rodiče odjeli do Prahy shánět peníze na jídlo. Vzhledem k situaci sociální pracovníci podali k soudu návrh na vydání předběžného opatření a děti byly umístěny do dětského domova.

Při pobytu dětí v dětském domově začaly vycházet najevo různé informace o tom, jak otec dětí matku fyzicky napadal a opakovaně znásilňoval. I přesto děti velmi lpěly na obou rodičích, matky i otce se velmi zastávaly.

Všechny nezletilé děti měly psychické problémy, které se týkaly začlenění do kolektivu, komunikace s cizími lidmi, častým buzením v noci, měly výchovné problémy ve škole.

S odstupem několika let došlo k tomu, že otec se od matky dětí odstěhoval, matka si našla nového partnera, v současné době děti v dětském domově již nenavštěvuje. I přes tyto skutečnosti děti stále matku milují a dožadují se častých návštěv u ní doma, což však není možné, neboť matka o děti nemá žádný zájem. Ze strany OSPOD jsou děti pravidelně navštěvovány v zařízení, ve kterém se nacházejí. Sociální pracovníci jsou jediní, kteří jsou s dětmi v kontaktu. Na pravidelné návštěvy se těší, jejich komunikace s pracovníky je stále důvěrnější a vzájemný vztah je prohlubován.

9.2 Případová studie č.2: David

David pocházel z neúplné rodiny. Po rozvodu rodičů byl svěřen do péče matky, tato bydlela se svým novým partnerem. David byl poměrně problémové dítě, měl od svých dvanácti let výchovné problémy, které se týkaly nedocházky do školy, dopouštěl se drobných krádeží, velmi lhal a vymýšlel si. Matka se snažila situaci syna řešit, tento byl opakovaně projednáván na oddělení sociálně-právní ochrany dětí v rámci výchovných pohovorů, dále byla navázána spolupráce se střediskem výchovné péče. Několikrát byl projednán v komisi sociálně právní ochrany dětí za účasti dětské lékařky, policie, výchovné poradkyně apod. Toto vše mělo pouze krátkodobý efekt, kdy tehdy nezletilý vždy po nějakou dobu fungoval bez problémů. Zhruba v šestnácti letech věku Davida, kdy nastoupil na střední odborné učiliště, začaly opět problémy s nedocházkou do školy. Postupně se začalo měnit jeho chování. Změnil okruh svých přátel, obklopoval se lidmi, kteří měli zkušenost s užíváním návykových látek. David byl po celou dobu sledován kurátorem pro mládež, byl také pravidelně testován na zjištění drog v těle. V několika

případech byl pozitivní na marihuanu a pervitin. Matka toto velmi bagatelizovala, otec se na výchově syna nepodílel, již řadu let se s ním nestýkal. Postupem času začal David vést zahálčivý způsob života, odnášel věci z domu, které rozprodával za účelem získání finančních prostředků na drogy. Matka nechtěla situaci řešit, v žádném případě nechtěla Davida umístit do zařízení, kde by se mohl léčit ze závislosti na návykových látkách. Raději syna z domu vyhodila. Tento se schovával poblíž místa bydliště, aby jej policie nenašla, což se mu poměrně dlouho dařilo. V té době již pravidelně užíval pervitin, finanční prostředky si obstarával krádežemi. Celá situace se vyhrotila natolik, že se David dopustil loupežného přepadení pod vlivem drog za účelem získání finančních prostředků. Vzhledem k závažnosti činu již nebyl projednáván soudem pro mládež, byl okamžitě jako mladistvý vzatý do vazby, poté byl přemístěn na oddělení pro mladistvé. V současné době je již zletilý a odpykává několikaletý výkon trestu.

9.3 Případová studie č.3: Andrea

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí bylo upozorněno dětskou lékařkou na závažnost zdravotních problémů nezletilé Andrey. Tato žila společně s dalšími devíti sourozenci a svými rodiči v souladu s přírodou. Rodina obývala chatrč, která byla umístěna uprostřed lesů. Oba rodiče měli vysokoškolské vzdělání, svých devět dětí vyučovali doma. Ředitelem základní školy jim byla udělena výjimka a byl vypracován individuální učební plán. Rodiče toto dodržovali. Sociální pracovníci rodinu pravidelně sledovali v době, kdy rodiče odmítali povinné očkování nezletilých dětí. Toto se podařilo zajistit. Vše bylo zajišťováno celkem v pořádku do doby, než vážně onemocněla nezletilá Andrea. V rodině byl autoritou otec, matka zásadně s nikým nemohla komunikovat. Otec odmítal veškerá další vyšetření dcery a následnou hospitalizaci v nemocnici. Sociálním pracovníkům sdělil, že zajistí potřebná vyšetření a dceru odveze do nemocnice. Ovšem takto neučinil a rodina vzápětí odcestovala do zahraničí. Vzhledem k tomu, že nezletilá Andrea byla vážně ohrožena na životě, bylo podáno trestní oznámení na rodiče, dále bylo vydáno soudem předběžné opatření na zajištění potřebných vyšetření nezletilé a následný pobyt v nemocnici. Vzhledem k tomu, že rodiče odcestovali osobním vozem a v cizině se pohybovali napříč evropskými státy, nebylo možné rodinu najít. Nepodařilo se to ani po vyhlášení mezinárodního pátrání. Pokud se týká právních předpisů, tak ve spolupráci s Mezinárodně právním úřadem v Brně bylo zjištěno, že vydané předběžné opatření nelze

vykonat podle mezinárodních platných dokumentů Brusel II Bis do té doby, dokud rodiče nebudou nalezeni a nebudou dopředu informováni o možné situaci a výkonu předběžného opatření.

V současné době je rodina stále v zahraničí. Po návratu do ČR budou sociální pracovníci nuceni podat nové předběžné opatření k tomu, aby bylo zjištěno, zda se zdravotní stav nezletilé zlepšil či naopak. Je však otázkou, zda je nezletilá stále naživu.

9.4 Závěrečné shrnutí případových studií

Cílem případových studií bylo poukázat na rozmanitost řešených případů a životních situací lidí. Je zřejmé, že sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje v nejrůznějších případech, je zapotřebí včasného a správného rozhodnutí sociálních pracovníků, což vyžaduje potřebné dovednosti a schopnosti, velkou dávku trpělivosti, empatie a profesionality. Dále se požaduje znalost potřebných právních předpisů, vzájemná spolupráce a propojenost s dalšími institucemi, mezi které hlavně řadíme policii a soudy. Ve zmíněných ukázkách nelze podrobně zmínit veškeré metody sociální práce, principy vykonávané terénné práce atd., jedná se pouze o výčet a ukázkou řešených případů.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá sociálně-právní ochranou dětí a výkonu této agendy v rámci obce s rozšířenou působností. Snahou bylo obecně poukázat na specifickou a složitost tohoto oboru, kdy při výkonu této agendy dochází k častým dilematům, z nichž některá jsou v práci zmíněna. Práce pojednává o ukotvení legislativy, o rolích a kompetencích sociálních pracovníků, metodách sociální práce a o výkonu terénní sociální práce.

Činnost sociálních pracovníků je velmi náročná na psychiku, pracovníci často řeší pikantní problémy a situace klientů. V této práci je velmi důležité dodržování pravidel a hranic vůči všem klientům stejně, pokud možno bez výjimek. Z častých výjimek se jak známo stávají pravidla a potažmo pasti. Stanovení pravidel a hranic je nedílnou součástí této práce a profesionálního přístupu.

Sociální pracovníci si osvojují mnoho rolí, aby bylo dosaženo potřebných cílů sociální spravedlnosti, zvyšování kvality lidského života, rozvíjení potencialů každého jedince nebo skupiny ve společnosti. Nikdy nepracují v izolaci, podílejí se na multidisciplinárních přístupech, často balancují mezi kontrolou a pomocí, stále musejí mít na paměti blaho zranitelných dětí a dalších lidí, se kterými pracují. Při výkonu práce musejí být odpovědní a do určité míry autoritativní. Charakteristikou sociální práce je značná nejistota při rozhodování, což bývá častým zdrojem stresu, ale na druhou stranu profesionalizací pracovníků a zdrojem pracovního růstu.

Status sociální práce je velmi nízký. Sociální pracovníci bývají médií vyobrazováni pouze z pozice kontroly a represe ve spojitosti s problematickými kauzami. Informace z médií bývají ve většině případů negativní, často dochází k úplné ignoraci sociální práce. Důsledkem toho bývá, že sociální pracovníci se na veřejnosti stydí zmínit své povolání.

Změna přístupu veřejnosti k tomuto povolání potřebuje čas, je to také dané postupným vývojem oboru a potřebou změn. Tyto jsou připravovány v novele zákona č. 359/2009, o sociálně-právní ochraně dětí, který by měl nabýt platnosti v polovině roku 2012 nebo počátkem roku 2013. Případné změny by se měly týkat zavedení rodinné mediace, rychlejšího rozhodování soudů, zavedení případových konferencí, změnách v přístupu náhradní rodinné péče a dalších jiných oblastí.

Seznam použité české literatury a pramenů

GJURIČOVÁ, Š., KUBIČKA, J., *Rodinná terapie. Systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2003. ISBN 978-80-2470-415-9.

GOJOVÁ, A., *Sborník studijních textů pro sociální pracovníky*. Ostrava: Grafico, 2009. ISBN 978-80-7368-627-7.

JANOŮŠKOVÁ, K., *Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách*, Ostrava: Pitstopmedia, 2007. ISBN 978-80-7368-229-3.

KLIMEŠ, L., *Slovník cizích slov*, Praha: SNP, 2005. ISBN 80-7235-272-5.

KODYMOVÁ, P., *Sociální práce do druhé světové války*, Praha: Portál, 2001.

KOPŘIVA, K., *Lidský vztah jako součást profese*, Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-181-6.

MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-331-2.

MATOUŠEK, O., ŠUSTOVÁ, J., *Vývoj sociální práce jako oboru v západním světě*, Praha: Portál, 2001.

MUSIL, L., *Ráda bych Vám pomohla, ale... Dilemata v práci s klienty v organizacích*, Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.

NAVRÁTIL, P., *Teorie a metody sociální práce*, Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.

Sociální práce, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci, Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. ISSN 1213-6204.

Československá vlastivěda, Díl VI. Práce: Sfinx, Praha, 1930.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní řízení), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použité zahraniční literatury a pramenů

BARKER, R., L., *The social Work Dictionary*, Washington, DC: Nasw Press, 2003.

TURNER, F.J., *Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches*, New York: The Free Press, 1996.

SHULMAN, L., *The Skills of Helping Individuals, Families, Groups, and Communities*, Belmont: Thomson Learning, 1999.

ZASTROW, CH., H., *The Practice of Social Work. Applications of Generalist and Advanced Content*, Pacific Grove, CA: Thomson Learning, 2003.